

Тамара Полонська – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу навчання іноземних мов Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна.

Коло наукових інтересів: компетентнісно орієнтоване навчання іноземних мов учнів ЗЗСО; формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетентності учнів гімназії; упровадження інтегрованих змістових ліній на уроках іноземної мови; формування та розвиток критичного мислення учнів у процесі оволодіння іноземними мовами; інноваційні технології навчання іноземних мов тощо.

✉ Polonska@gmail.com

id <https://orcid.org/0000-0002-5717-1041>

УДК 373.5.016:811.111]159.955

<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-1-70-79>

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ УЧНІВ 5–6 КЛАСІВ ГІМНАЗІЇ

У статті досліджено теоретичні аспекти розвитку критичного мислення як однієї з провідних сучасних технологій компетентнісно орієнтованого навчання іноземних мов у закладах загальної середньої освіти. Розкрито актуальність і необхідність розвитку критичного мислення учнів основної школи. Проаналізовано базову модель технології критичного мислення та схарактеризовано її основні етапи. Розглянуто методи розвитку критичного мислення у процесі оволодіння учнями іншомовним спілкуванням; наведено можливі приклади їх практичного використання на уроках іноземної мови у 5–6 класах гімназії. Окреслено вимоги до сучасного вчителя іноземних мов. Акцентовано, що технологія критичного мислення сприяє ефективності та якості засвоєння учнями знань, формуванню ключових компетентностей, розвитку особистісних якостей.

Ключові слова: технологія розвитку критичного мислення, іноземні мови, компетентнісно орієнтоване навчання, учні гімназії.

Постановка проблеми. Основними цінностями XXI століття є інтелект, креативність, соціальні навички, що розвиваються протягом усього життя людини. Знань і вмінь, які формувала школа минулого століття, недостатньо для того, щоб стати успішним у сучасному суспільстві. Найважливішими стають соціальні навички, критичне мислення, уміння взаємодіяти з іншими людьми, розв'язувати проблеми. Критичне мислення стало не лише модним освітнім трендом, а й необхідною життєвою навичкою. Системи освіти різних країн переосмислюють свої цілі та включають в навчальні програми усе ширший перелік навичок, зокрема критичне мислення.

Одним із пріоритетних напрямів сучасного вітчизняного освітнього процесу також є формування та розвиток критичного мислення учнів закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО), у тому числі й гімназій. Особливу актуальність проблема набула у зв'язку з проведенням реформи Нової української школи (НУШ). На необхідність розвитку *критичного мислення* як наскрізного вміння, що розвивається засобами всіх предметів і є підґрунтям для формування компетентностей учня, звернено увагу в Концепції нової української школи (2016). Цю ідею відображено в Державному стандарті початкової освіти (2018) і Державному стандарті базової середньої освіти (2020).

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Дослідженню різних аспектів критичного мислення присвячено чимало праць зарубіжних науковців (Р. Бустром, Д. Дьюї, Д. Клустер, А. Кроуфорд, М. Ліпман, К. Мередіт, Р. Пауль, Дж. Стіл, Ч. Темпл, Д. Халперн та ін.). Серед українських учених цей феномен вивчали Т. Воропай, О. Пометун, І. Сущенко, С. Терно, О. Тягло, Л. Терлецька та інші. І лише незначна кількість публікацій дослідників (А. Гембарук, І. Ільчук, О. Нікітченко, Т. Полонська, О. Тарасова) стосується окремих аспектів розвитку/формування критичного мислення у процесі навчання іноземних мов учнів ЗЗСО.

Формулювання цілей статті. Дослідити проблему розвитку критичного мислення як одну з провідних сучасних технологій компетентнісно орієнтованого навчання іноземних мов у ЗЗСО; визначити і схарактеризувати основні етапи та методи розвитку критичного мислення у процесі оволодіння учнями 5–6 класів гімназій іншомовним спілкуванням.

Виклад основного матеріалу. У Державному стандарті базової середньої освіти (2020) разом із фокусом на 11 ключових компетентностей передбачено розвиток 10 наскрізних умінь, які є спільними для всіх компетентностей. Одним із таких умінь є *критичне та системне мислення*, що виявляється у визначенні характерних ознак явищ, подій, ідей, їх взаємозв'язків, умінні аналізувати та оцінювати доказовість і вагомість аргументів у судженнях, зважати на протилежні думки та контраргументи, розрізняти факти, їх інтерпретації, розпізнавати спроби маніпулювання даними, використовуючи різноманітні ресурси та способи оцінювання якості доказів, надійності джерел і достовірності інформації.

Оновлені навчальні програми з іноземних мов для 5–9 класів (2017) також акцентують увагу на необхідності формування вміння учнів *критично оцінювати інформацію та використовувати її для різних потреб*. Ця ідея проходить наскрізно через усі окреслені в програмі предметні та ключові компетентності, якими мають оволодіти школярі після закінчення кожного з 2-х циклів – адаптаційного (5–6 класи) і базового предметного навчання (7–9 класи). Нова модельна навчальна програма з іноземної мови для 5–9 класів ЗЗСО (Редько, Шаленко та ін., 2021, с. 11) теж передбачає оволодіння учнями певними *уміннями критичного і системного мислення*, а саме: *розуміння й аналіз зв'язків між ідеями та аргументами; оцінка ідей, аргументів і варіантів; розв'язання проблем і прийняття рішень*. Значення цих умінь розкрито за допомогою комплексу мисленнєвих операцій – дескрипторів: *визначати, ідентифікувати, порівнювати, відрізняти, аналізувати, вивчати, добирати, ставити запитання, порівнювати, урахувати, інтерпретувати, оцінювати* тощо (табл. 1).

Таблиця 1

Уміння та дескриптори для критичного і системного мислення

Уміння	Дескриптор
Розуміє та аналізує зв'язки між ідеями	Порівнює погляди й аргументи з різних джерел.
	Розпізнає головні та додаткові аргументи.
	Визначає основний зміст аргументу.
Оцінює ідеї, аргументи та варіанти	Відрізняє факти від суб'єктивних думок.
	Розпізнає свідчення та їх достовірність.
	Розпізнає припущення й умовиводи в аргументі.
	Аналізує та оцінює доказовість і вагомість аргументів у судженнях.
	Визначає проблеми в запропонованому плані, наприклад, організації шкільного заходу.
	Аналізує причини і наслідки проблеми.
	Вивчає можливі способи розв'язання певної проблеми та констатує їх ефективність.
	Враховує різні погляди на одну і ту ж проблему задля пошуку способів її розв'язання.
	Оцінює сильні та слабкі позиції можливих розв'язань проблеми.

Є чимало визначень поняття «критичне мислення», які дещо змінилися за останні декілька десятиліть. Розглянемо окремі з них.

Засновник Інституту критичного мислення М. Ліпман (M. Lipman) визначив критичне мислення як «кваліфіковане (досвідчене, майстерне), відповідальне мислення, яке сприяє правильним судженням, оскільки воно ґрунтується на критеріях, самокоригується, залежить від контексту» (Lipman, 1995, с. 146).

На думку американської психологині Д. Халперн (D. Halpern), критичне мислення – це «використання таких когнітивних навичок і стратегій, які збільшують ймовірність отримання бажаного результату. Відрізняється виваженістю, логічністю і цілеспрямованістю. Інше визначення – спрямоване мислення» (Halpern, 2014, с. 8).

Українська дослідниця питань розвитку критичного мислення в учнів ЗЗСО О. Пометун розглядає цей термін з педагогічної точки зору і трактує його як «окремий тип мислення, який характеризується активністю, цілеспрямованістю, самостійністю, дисциплінованістю й рефлексивністю та передбачає розвиток у процесі навчання здатності людини: визначати проблеми, аналізувати, синтезувати, оцінювати інформацію з будь-яких джерел, висувати альтернативи й оцінювати їх, обирати спосіб розв’язання проблеми чи власну позицію щодо неї й обґрунтовувати свої погляди, робити свідомий вибір і діяти» (Пометун, 2020, с. 94). На думку авторки, таке визначення дає змогу побудувати навчання як поетапне формування кожного з названих мисленневих умінь і водночас звернути увагу на процес розвитку характеристик самого процесу мислення учня.

Отже, критичне мислення – це здатність людини аналізувати інформацію з позиції логіки, уміння приймати обґрунтовані рішення та застосовувати отримані результати для розв’язання як стандартних, так і нестандартних життєвих проблем. Критичне мислення означає не критику або негативність суджень, а раціональний розгляд різних підходів з метою прийняття обґрунтованих суджень і розв’язань.

Основоположник «рефлексивної» моделі освіти М. Ліпман виокремив шість ключових елементів критичного мислення.

1. **Уміння мислити** – це володіння певними прийомами, які в сукупності створюють перевірену на практиці методологію опрацювання інформації.

2. **Відповідальність** передбачає, що людина, звертаючись до інших, усвідомлює обов’язок надавати їм доводи та приклади відповідно до прийнятих стандартів.

3. **Формулювання самостійних суджень** як продукту критичного мислення означає, що воно спрямовано на творчу мовленнєву діяльність, а не на репродуктивне мислення, яке ґрунтується на жорстких алгоритмах і стереотипах.

4. **Критерії**, до яких апелює, на які спирається критичне мислення. Критерії – це положення, які бере до уваги критично мисляча людина, оцінюючи ідеї у процесі їх аналізу чи критики. Такими критеріями, на думку М. Ліпмана, є стандарти, закони, підзаконні акти, правила, регламенти, керівництва, інструкції, приписи поведінки, вимоги, умови, обмеження, конвенції, норми, домовленості про уніфікацію, принципи, передбачення, дефініції, ідеали, мету, наміри, результати перевірки, експериментальні дані, методи, процедури тощо.

5. **Самокорекція** потребує використання критичного мислення як методу, що заснований на власних судженнях та має на меті їх корекцію чи покращення.

6. Загальні критерії не виключають **уваги та чуйності до контексту**. Критично мислячою людиною критерії сприймаються у зв’язку із контекстом, вона допускає відповідні ситуативні альтернативи (Ліпман, 2006).

Особливої уваги заслуговує, на нашу думку, рефлексивний компонент критичного мислення. Американські дослідники Б. Коллі (Colley), А. Білікс (Bilics) і К. Лерч (Lerch) у статті «Рефлексія: ключовий компонент критичного мислення» стверджують, що «навчання упродовж усього життя відбувається завдяки рефлексії. Тобто, навчання починається з метапізнання, знання власних думок і роздумів, що дозволяє людині визначити фактори, які впливають на її власне мислення» (Colley et al, 2012, с. 1–2)..

Тобто, у процесі розвитку критичного мислення учні повинні навчитися знаходити потрібну інформацію, уміти оцінити її адекватність і правдивість, робити аргументовані висновки на основі отриманої інформації та бути у змозі застосувати її при вирішенні поставленого перед ними завдання.

Аналіз наукової психолого-педагогічної літератури з означеної теми дозволяє нам виділити основні характеристики критичного мислення на уроках з різних предметів, у тому числі й іноземної мови:

- **Самостійність.** Мислення стає критичним, тільки якщо воно має індивідуальний характер.
- **Постановка проблеми.** Критичне мислення часто починається з постановки проблеми, бо її розв'язання стимулює людину мислити критично.
- **Ухвалення рішення.** Закінчення процесу критичного мислення – це прийняття рішення, яке дозволяє оптимально розв'язати поставлену проблему.
- **Чітка аргументованість.** Людина, яка мислить критично, повинна усвідомлювати, що часто одна й та ж проблема може мати декілька розв'язань, тому вона має підкріпити своє рішення переконливими, власними аргументами, які б довели, що її рішення є найкращим та оптимальним.
- **Соціальність.** Людина живе в соціумі, тому доводити свою позицію вона повинна у спілкуванні, у результаті якого вона поглиблює свою позицію або може щось змінити в ній.

Серед основних механізмів компетентнісно орієнтованого навчання іноземних мов у ЗЗСО значне місце відведено освітнім інноваційним технологіям. Однією з таких технологій, що допомагає учням не тільки засвоїти певний обсяг знань, а й сприяє розвитку їхніх особистісних якостей, є педагогічна технологія розвитку критичного мислення (ТРКМ). ТРКМ – це умовна назва проекту «Читання й письмо для розвитку критичного мислення», яку створили наприкінці ХХ століття американські педагоги Дж. Стіл, Ч. Темпл, К. Мередіт (Steele et al., 2000). Вона являє собою сукупність різноманітних методів і прийомів, спрямованих на те, щоб спочатку зацікавити учня/студента (пробудити в ньому дослідницьку, творчу активність), потім створити умови для осмислення ним навчального матеріалу і, зрештою, допомогти йому узагальнити здобуті знання.

Технологія критичного мислення використовується в педагогіці як фундамент для розвитку мисленнєвих навичок учнів, необхідних не тільки у навчанні, а й у звичайному житті: уміти приймати зважені рішення, працювати з інформацією, аналізувати різні сторони явищ, аргументувати свою позицію тощо. Структуру ТРКМ можна представити у вигляді таблиці (табл. 2).

Таблиця 2

Структура технології розвитку критичного мислення

Технологічні етапи		
I етап	II етап	III етап
Виклик: <ul style="list-style-type: none"> • наявні знання; • інтерес до отримання нової інформації; • постановка учнем власних цілей навчання 	Осмислення змісту: <ul style="list-style-type: none"> • отримання нової інформації; • коригування учнем поставлених цілей навчання 	Рефлексія: <ul style="list-style-type: none"> • роздум, народження нового знання; • постановка учнем нових цілей навчання
Функції		

<p>Мотиваційна:</p> <ul style="list-style-type: none"> спонукання до роботи з новою інформацією, пробудження інтересу до теми. <p>Інформаційна:</p> <ul style="list-style-type: none"> виклик «на поверхню» наявних знань з теми. <p>Комунікаційна:</p> <ul style="list-style-type: none"> безконфліктний обмін думками. 	<p>Інформаційна:</p> <ul style="list-style-type: none"> отримання нової інформації з теми. <p>Систематизаційна:</p> <ul style="list-style-type: none"> класифікація отриманої інформації за категоріями знання. <p>Мотиваційна:</p> <ul style="list-style-type: none"> збереження інтересу до теми, що досліджується. 	<p>Комунікаційна:</p> <ul style="list-style-type: none"> обмін думками про нову інформацію. <p>Інформаційна:</p> <ul style="list-style-type: none"> здобуття нового знання. <p>Мотиваційна:</p> <ul style="list-style-type: none"> спонукання до подальшого розширення інформаційного поля. <p>Оцінювальна:</p> <ul style="list-style-type: none"> співвіднесення нової інформації та наявних знань, вироблення власної позиції, оцінка процесу.
--	---	--

Отже, базова модель технології критичного мислення передбачає три послідовних етапи діяльності з навчальним матеріалом: 1) виклик; 2) осмислення; 3) рефлексія (рис. 1). Фактично ці фази є не що інше, як складники уроку іноземної мови: виклик – вступна частина уроку, осмислення – основна частина, рефлексія – завершення уроку.

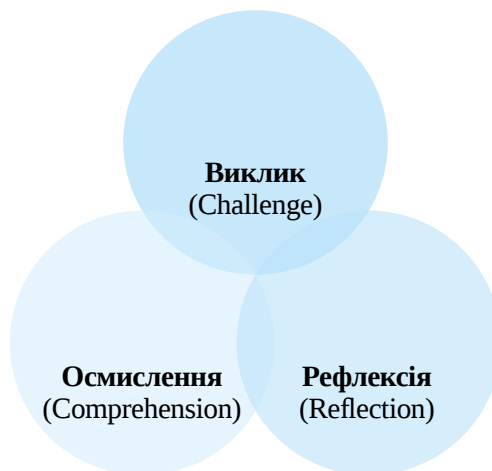

Рис. 1. Базова модель технології критичного мислення

Етап виклику є актуалізацією наявних знань, пробудженням зацікавленості темою, визначенням мети вивчення конкретних матеріалів. На цьому етапі передбачається створення мотивації до отримання знань, налаштування на ту інформацію і той процес, які будуть пропонуватися на наступних етапах роботи. У процесі реалізації стадії виклику важливо:

1. Давати учням можливість висловлювати свою точку зору щодо теми/ проблеми, що вивчається, без боязні помилитися і бути виправленим учителем.
2. Фіксувати усі висловлювання, бо будь-яке з них буде важливим для подальшої роботи. Учитель має пам'ятати, що на цьому етапі немає правильних і неправильних висловлювань.
3. Доцільно поєднувати індивідуальну та групову роботу. Індивідуальна необхідна для актуалізації знань і особистого досвіду кожного учня; групова робота дозволяє почути різні думки і висловити свою точку зору в психологічно комфортних умовах. Обмін думками у групі може сприяти виробленню продуктивних і креативних ідей, появі цікавих питань, пошуку відповідей, які будуть стимулювати учнів до вивчення нового матеріалу.

Функції етапу виклику: *мотиваційна* (спонукання до роботи з новою інформацією, стимулювання інтересу до постановки і способів реалізації мети); *інформаційна* (виклик на «поверхню» наявних знань з теми); 3) *комунікаційна* (безконфліктний обмін думками).

Етап осмислення передбачає роботу з новою інформацією, занурення в контекст. Основним завданням цього етапу є контроль за сприйняттям і процесом вивчення нового матеріалу самими учнями. Завдання вчителя – стимулювати учнів до постановки нових запитань, пошуку відповідей через контекст тієї інформації, з якою вони працюють. Учителеві необхідно виділяти достатньо часу для реалізації смислової стадії, оскільки саме тут учні тренують когнітивні процеси сприйняття, розуміння, переробки іншомовного матеріалу та відтворення його у своєму мовленні. З методичної точки зору для реалізації проміжних завдань навчання доцільно виділяти час для тренування різних технологій читання й аудіювання (глобальне, детальне, вибіркоче тощо).

На **етапі рефлексії**, як заключному етапі роботи з новим навчальним матеріалом, осмислення й інтерпретації мають творчий характер, сприяючи інтеграції всього нового в особистісному досвіді учня. Рефлексія спрямована на роздуми, формування особистої думки щодо навчального матеріалу. Передбачається також визначення освітніх досягнень учнів і результатів навчальної діяльності вчителя. У принципі рефлексія пронизує всі етапи роботи з навчальним матеріалом, оскільки за своєю суттю вона має на увазі міркування, самоспостереження, самопізнання, тобто форму теоретичної діяльності людини, спрямовану на осмислення власних дій під час роздумів.

Третій етап є вирішальним у розвитку критичного мислення учнів, оскільки його основними завданнями є не лише узагальнення та систематизація вивченого матеріалу, а також рефлексія (розмірковування) щодо процесу і результатів навчальної діяльності як власних, так і інших учнів. Аналізуючи функції двох перших фаз технології розвитку критичного мислення, можна зробити висновок про те, що, по суті, рефлексивний аналіз та оцінка пронизують усі етапи роботи. Однак рефлексія на фазах виклику та реалізації має інші форми і функції. На третьому етапі вона (рефлексія) стає основною метою діяльності учнів і вчителя. Важливо, щоб у процесі рефлексії учні самостійно могли оцінювати свій шлях від пред'явлення нового матеріалу до його осмислення, формувати особисту думку щодо навчального матеріалу тощо. Рефлексія передбачає вміння учнів не лише аналізувати отриману інформацію, а й уміти її застосовувати в реальному житті.

Розглянемо найпоширеніші методи розвитку критичного мислення у процесі компетентнісно орієнтованого навчання іноземних мов для кожного з трьох етапів. Доречно зауважити, що всі зазначені нами методи є інтерактивними, і вони орієнтовані на широку взаємодію учнів не тільки з учителем, а й один з одним, на домінування активності дітей у процесі навчання. Для кожного етапу наведено по одному з дібраних або розроблених нами прикладів.

Перший етап – Виклик (Challenge)

Для розвитку критичного мислення на початку уроку, тобто **Виклику**, пропонуємо використовувати такі методи і прийоми: *Мозковий штурм, Діаграму (Коло) Венна, Кластер, Кошик ідей, Вибір афоризму, Концептуальне колесо, Кола по воді, Дерево припущень тощо*. Наприклад:

Метод «**Кола по воді**» є універсальним засобом активізації знань учнів та їхньої мовленнєвої активності на стадії виклику. Опорним словом до цього прийому може стати поняття/явище, що вивчається. Воно записується у стовпчик і на кожну літеру добираються іменники (дієслова, прикметники, стійкі словосполучення) до теми, що вивчається. По суті, це невелике дослідження, яке може розпочатися у класі і мати продовження вдома. Наприклад, опорне слово *nice* (по вертикалі з перших літер NATURE):

- N** – nice (гарний, добрий)
- A** – amazing (дивовижний, неймовірний)
- T** – tidy (охайний, акуратний)
- U** – unusual (незвичайний, особливий)
- R** – romantic (романтичний, фантастичний)
- E** – exciting (захоплюючий, хвилюючий).

Другий етап – Осмислення (Comprehension)

Що стосується основної частини уроку **Осмислення**, то до найбільш поширених методів розвитку критичного мислення можна віднести: *Ментальну карту, Ажурну пилку, Карусель, Тонкі й товсті запитання, Ромашку Блума, Шість капелюхів, Zigzag та інші*. Приміром:

Метод **«Ментальна карта»** (інші назви: *інтелект-карта, карта пам'яті, карта розуму, карта знань*) є технологією зображення інформації у графічному вигляді, що використовується для мозкового штурму, творчого мислення, розв'язання проблем, організації та фіксації ідей, упорядкування інформації тощо. Карта відображає зв'язки (семантичні, асоціативні, причинно-наслідкові тощо) між поняттями або частинами, що становлять проблему/тему.

Пропонуємо зразок побудови інтелект-карти «Фрукти» (рис. 2). Тема «Фрукти» є центральним елементом карти, від якого відходять чотири підтеми, що означають фрукти за кольором. У свою чергу підтемам підпорядковуються мікротеми, які уточнюють назви фруктів за кольором. Цю карту можна ще розширити за рахунок додаткових мікротем до кожного фрукту.

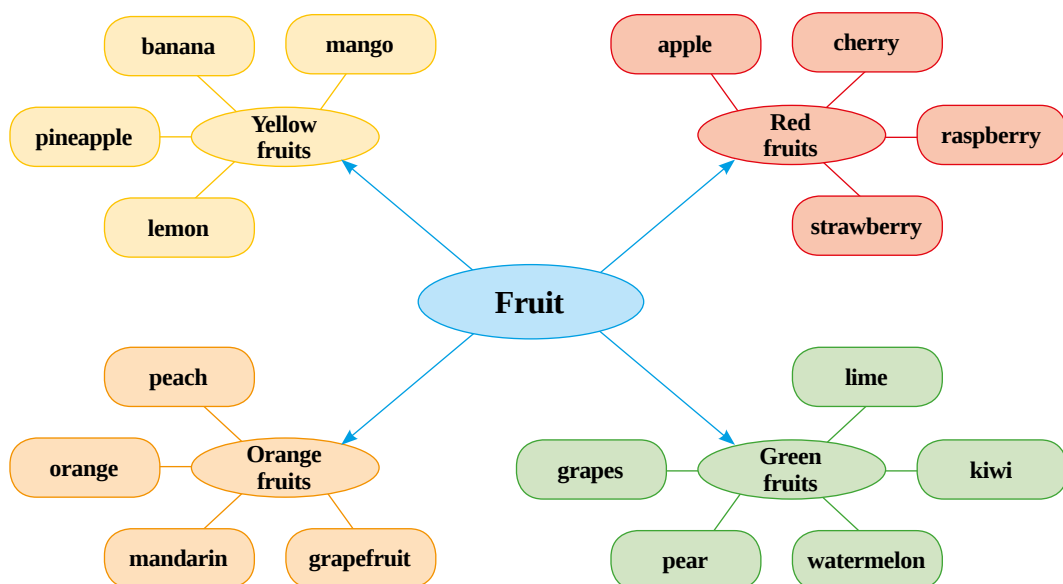

Рис. 2. Ментальна карта «Фрукти»

Навчати учнів самостійно створювати інтелект-карти потрібно поступово: спочатку аналізувати готові зразки, потім створювати у класі колективно з учителем, згодом у групах, і лише після цього давати індивідуальні завдання щодо побудови карт.

Третій етап – Рефлексія (Reflection)

Що стосується методів розвитку критичного мислення на кінцевій стадії уроку, тобто **Рефлексії**, то до них можна віднести: *Сінквейн, ПРЕС, Есе, Кластер, Займи позицію, Шкала думок, Плюс-Мінус-Цікаво, Риб'яча кістка та інші*. Наприклад:

Метод **«Сінквейн»** (або Сенкан) – це вірш що складається з п'яти рядків і написаний за певними правилами. Лаконічність цього методу розвиває здатність резюмувати інформацію, висловлювати стисло думку декількома значущими словами, короткими висловами (як індивідуально, так і в парях).

Основні правила написання сінквейна: 1-й рядок – назва теми одним словом (як правило, іменником); 2-й – опис теми двома словами (прикметниками); 3-й – опис дії в межах теми трьо-

ма словами (дієсловами); 4-й – фраза з чотирьох слів, що показує відношення до теми (однією фразою); 5-й – резюме, висновок (як правило, синонім до першого слова, виражений будь-якою частиною мови). Для прикладу, синквейни «Мадонна» і «Спорт».

Madonna	Sport
1. Madonna.	1. Sport.
2. Persistent, talented.	2. Active, healthy.
3. Sings, dances, creates.	3. Do, play, jump.
4. Changed pop music forever.	4. It helps to keep fit.
5. Pop-star.	5. Past time.

Отже, сьогодні іншомовна освіта у ЗЗСО має бути спрямована не лише на опанування учнями знань. Засобами іноземної мови у них потрібно формувати/розвивати риси критично мислячої людини, яка:

- завжди ясно розуміє мету, що стоїть перед нею, і питання, що обговорюються;
- ставить запитання щодо інформації, висновків чи поглядів;
- формулює й висловлює думку незалежно від думок інших, самостійно;
- намагається бути зрозумілою, точною у висловлюваннях, ретельно добирає необхідну інформацію;
- використовує переконливу аргументацію, засновану на достовірній інформації, на фактах;
- прагне думати глибше, бути логічною і безпристрасною (Пометун, 2020, с. 13).

Поставлені перед вітчизняною школою завдання зумовлюють необхідність модернізації професійної підготовки фахівців з іноземних мов. Сучасний учитель має бути здатним до інноваційної діяльності, творчого та самостійного мислення, готовим до впровадження нестандартних рішень, володіти низкою компетентностей. Формувати здатність учнів критично оцінювати події та факти життя суспільства може лише той учитель, у якого сформовано критичне мислення. Американська дослідниця психології критичного мислення Д. Халперн розробила популярну в США програму навчання критичного мислення, де виділено низку якостей, властивих людині, яка володіє критичним мисленням. До них віднесено: *готовність до планування, гнучкість, наполегливість, готовність виправляти свої помилки, усвідомлення, пошук компромісних рішень* (Halpern, 2014, с. 18–25).

Отже, сучасний учитель іноземної мови має бути самостійним у своїх судженнях, тонко відчувати проблеми, що стоять перед ним, гнучко підходити до пошуку їх розв'язання та бути відкритим новому досвіду в постійно змінюваному світі. Критичне мислення повинно бути рефлексивним за своєю суттю, побудованим на відкритості до проблем і труднощів повсякденної практики, готовності їх приймати і вирішувати на основі своїх особистих переконань і цінностей, а не за нав'язаними шаблонами.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Упровадження технології розвитку критичного мислення забезпечує перехід від навчання, орієнтованого переважно на запам'ятовування, до навчання, спрямованого на розвиток самостійного свідомого мислення учнів. ТРКМ допомагає готувати дитину до життя в інформаційному суспільстві, обирати серед невпинного потоку інформації головне, критично перевіряти отриману інформацію, співпрацювати з іншими. Зрештою, критичне мислення є дієвим способом виховання громадян, які повинні про все мати власну думку і не дозволяти маніпулювати своєю свідомістю.

Використання методів критичного мислення на уроках іноземної мови активізує пізнавальну діяльність учнів, мотивує їх до навчання, підвищує його результативність, сприяє розвитку творчих здібностей, формує як предметну, так і ключові компетентності підлітків для майбутнього життя. Методи критичного мислення вирізняються серед інших інноваційних педагогіч-

них технологій вдалим поєднанням проблемності та продуктивності навчання з технологічністю уроку, ефективними методами і прийомами.

Перспективи наших подальших розвідок вбачаємо в дослідженні питань розвитку критичного мислення учнів у процесі оволодіння ними видами мовленнєвої діяльності.

Використані джерела

- [1] Нова українська школа. (2016). Концептуальні засади реформування середньої освіти. МОН України.
- [2] Державний стандарт початкової освіти № 87 (2018). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF>
- [3] Державний стандарт базової середньої освіти № 898 (2020). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16>
- [4] Навчальні програми з іноземних мов. 5–9 класи № 804 (2017). <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/prohramy-5-9-klas/programi-inozemni-movi-5-9-12.06.2017.pdf/804/17>
- [5] Редько, В. Г., Шаленко, О. П., Сотникова, С. І., Коваленко, О. Я., Коропецька, І. Б., Якоб, О. М., Самойлюкевич, І. В., Добра, О. М., Кіор, Т. М. Модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти № 795 (2021). <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Inozemni.movy.5-9-kl/Inoz.mov.5-9kl.Redko.ta.in.14.07.pdf>
- [6] Lipman, M. Critical thinking – what can it be? (1995). In A. Ornstein & L. Behar (Eds.), *Contemporary issues in curriculum* (pp. 145–152). Allyn & Bacon.
- [7] Halpern, D. F. (2014). *Thought and Knowledge: An introduction to Critical Thinking* (5th ed.). Psychology Press.
- [8] Пометун, О. І. (2020). Нова українська школа: розвиток критичного мислення учнів початкової школи. Освіта.
- [9] Ліпман, М. (2006). Чим може бути критичне мислення. *Вісник програм шкільних обмінів*. 7. 17–23.
- [10] Colley, B. M., Bilics, A. R., & Lerch, C. M. (2012). Reflection: A Key Component to Thinking Critically. *The Canadian Journal for the Scholarship of Teaching and Learning*, 3 (1). <http://dx.doi.org/10.5206/cjsotl-rcacea.2012.1.2>
- [11] Steele, J.L., Meredith, K.S., Temple, Ch. (2000). *Reading and Writing for Critical Thinking*. Gloria Publishing.

References

- [1] Nova ukrainska shkola. (2016). Kontseptualni zasady reformuvannya serednoi osvity. MON Ukrainy. (in Ukrainian).
- [2] Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity № 87 (2018). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF> (in Ukrainian).
- [3] Derzhavnyi standart bazovoї serednoi osvity № 898 (2020). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16> (in Ukrainian).
- [4] Navchalni prohramy z inozemnykh mov. 5–9 klasy № 804 (2017). <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/prohramy-5-9-klas/programi-inozemni-movi-5-9-12.06.2017.pdf/804/17> (in Ukrainian).
- [5] Redko, V. H., Shalenko, O. P., Sotnykova, S. I., Kovalenko, O. Ya., Koropetska, I. B., Yakob, O. M., Samoiliukevych, I. V., Dobra, O. M., Kior, T. M. Modelna navchalna prohrama «Inozemna mova. 5–9 klasy» dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity № 795 (2021). <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Inozemni.movy.5-9-kl/Inoz.mov.5-9kl.Redko.ta.in.14.07.pdf> (in Ukrainian).
- [6] Lipman, M. Critical thinking – what can it be? (1995). In A. Ornstein & L. Behar (Eds.), *Contemporary issues in curriculum* (pp. 145–152). Allyn & Bacon. (in English).
- [7] Halpern, D. F. (2014). *Thought and Knowledge: An introduction to Critical Thinking* (5th ed.). Psychology Press. (in English).
- [8] Pometun, O. I. (2020). Nova ukrainska shkola: rozvytok krytychnoho myslennia uchniv pochatkovoї shkoly. *Osvita*. (in Ukrainian).
- [9] Lipman, M. (2006). Chym mozhe buty krytychne myslennia. *Visnyk prohran shkilnykh obminiv*. 7. 17–23. (in Ukrainian).

- [10] Colley, B. M., Bilics, A. R., & Lerch, C. M. (2012). Reflection: A Key Component to Thinking Critically. *The Canadian Journal for the Scholarship of Teaching and Learning*, 3 (1). <http://dx.doi.org/10.5206/cjsotl-rcacea.2012.1.2>. (in English).
- [11] Steele, J.L., Meredith, K.S., Temple, Ch. (2000). *Reading and Writing for Critical Thinking*. Gloria Publishing. (in English).

Tamara Polonska, PhD (Pedagogy), Senior Researcher, Leading Researcher of the Department of Foreign Languages Teaching of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

CRITICAL THINKING AS A TECHNOLOGY OF COMPETENCE-ORIENTED TEACHING FOREIGN LANGUAGES TO GYMNASIUM STUDENTS IN GRADES 5–6

The article examines the theoretical aspects of critical thinking development as one of the leading modern technologies of competence-oriented teaching foreign languages in institutions of general secondary education. The relevance and necessity for the development of critical thinking to basic school students are reflected in a number of regulations, such as the Concept of the New Ukrainian School, the State Standard of Primary Education, the State Standard of Basic Secondary Education, the foreign language curricula for grades 5–9. In particular, the State Standard of Basic Secondary Education, together with a focus on 11 key competences, provides for the development of 10 cross-cutting skills that are common to all competences. One of these skills is critical and systematic thinking. After analysing a number of definitions of critical thinking, we consider it as a person's ability to analyse information from a logical standpoint, the ability to make informed decisions and apply the results obtained to solving both standard and non-standard life problems.

The basic model of critical thinking technology is analyzed and its main stages are characterized. The technology of critical thinking uses 3 successive stages: 1) challenge, 2) comprehension, 3) reflection. The challenge stage is the actualization of existing knowledge, the awakening of interest in the topic, the definition of the purpose of studying specific materials. The main task of the comprehension stage is to control the perception and process of learning new material by students themselves. Reflection is a type of thinking aimed at achieving better understanding and leading to new learning. It also provides for determining the achievements of students and the results of the educational activities of the teacher.

Methods of critical thinking development in the process of mastering foreign language communication by students are considered, and potential examples of their practical use in the process of teaching a foreign language in grades 5–6 of gymnasiums are given. The requirements for a contemporary teacher of foreign languages are outlined. It is emphasized that the technology of critical thinking contributes to the efficiency and quality of students' assimilation of knowledge, the formation of key competences, and the development of personal qualities.

Keywords: technology of development of critical thinking, foreign languages, competence-oriented teaching, gymnasium students.